

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví* a *Republiky obou národů*

LITHUANIA AND ITS ADMINISTRATIVE DIVISIONS (1654)

Eldership of Samogitia	Brest-Litovsk Voivodeship	Border of Lithuania
Trakai Voivodeship	Smolensk Voivodeship	Borders of other states
Vilnius Voivodeship	Mstislav Voivodeship	Capital city

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví* a *Republiky obou národů*

Litevština

Ruténština

Polština

Latina

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví* a *Republiky obou národů*

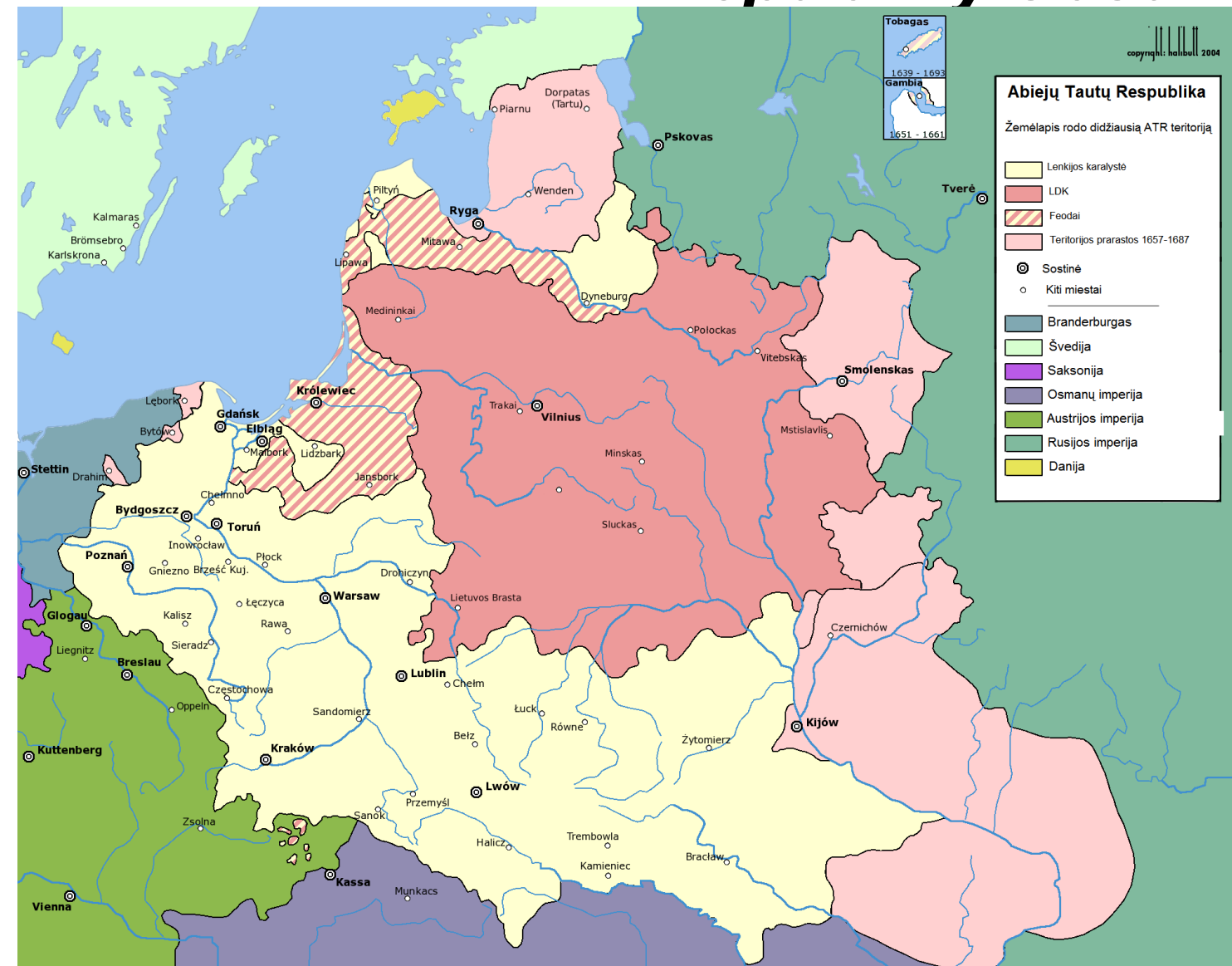
Ruténština, také

Staroběloruština

Staroukrainština

Rusinský jazyk (aj.)

Byl to úřední jazyk
Litevského velkokní-
žectví. V této funkci fungoval
cca od 14. do 17 st. Potom
ustoupil před polštinou.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Nejdůležitější ruténské texty:

Litevské statuty (1. 1529, 2. 1566, 3. 1588)

Litevská metrika

Knižní produkce Františka Skaryny

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Litevské statuty byly právní kodexy Litevského velkoknížectví. Sjednocovaly v sobě prvky z různých oblastí práva:

- Ústavní právo (kdo a jak vládne, kdo vydává a potvrzuje zákony, na koho se zákony vztahují apod.).
- Trestní právo (definují druhy zločinu jako krádež, vražda, podvod apod. a uvádí předepsanou výši trestu)
- Majetkové právo (řeší právní postupy při dědictví, sňatkách, rozvodech, obchodu apod.)

(a další právní aspekty)

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Úryvky z *Prvního Litevského statutu*:

„O vojenské službě“: Pokud některý z našich poddaných bude námi (tzn. Králem) nebo našim hejtmanem v době války vyslán na stráž proti našemu nepříteli a kdyby dotyčný tuto stráž náležitě nekonal nebo by se nedostavil tam, kam byl vyslán, a odešel by nebo opustil stráž, aniž by se dočkal střídání, a kdyby nám z toho vznikla škoda na lidech nebo na jízdě, pak každý takový přichází o majetek a hlavu; kterýžto trest si ponecháváme pro svou královskou milost.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Úryvky z *Prvního Litevského statutu*:

„O provdání dívek“: Také stanovujeme, že pokud nějaký otec nebo matka zemřou a dceru svou ještě za života provdají, ale další ještě si nechají doma, pak těm dalším dcerám musí dát stejné věno jako té provdané. A kdyby nestihli dcery provdat, ale pouze jim věno zapsali, pak musí být provdány tak, jak jim to otec z matkou zapsali. A kdyby žádné věno nedali ani nezapsali, pak musí soudce ocenit jejich majetek a jednu čtvrtinu těch peněz dát dceři jako věno, i kdyby bylo v rodině hodně synů a dcera pouze jedna. Také kdyby byl jeden syn a vícero dcer, pak se ta čtvrtina musí rozdělit rovným dílem mezi sestrami na věno.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Úryvky z *Prvního Litevského statutu*:

„O krádežích“: Pokud někdo z chasy v okolí krade a je přítom chycen s doličným předmětem, jež má cenu půl rublu grošů, pak takový člověk musí být potrestán jako zloděj. Pokud předmět doličný nestojí půl rublu, pak se má škoda uhradit z jeho stáda anebo dotyčný musí ten předmět vrátit a bude potrestán karabáčem. A kdyby jej chytili podruhé s doličným předmětem, i kdyby ten neměl cenu ani deseti grošů, pak už musí jít na šibenici.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Litevské statuty vyšly v tří redakcích:

1. 1529
2. 1564
3. 1588

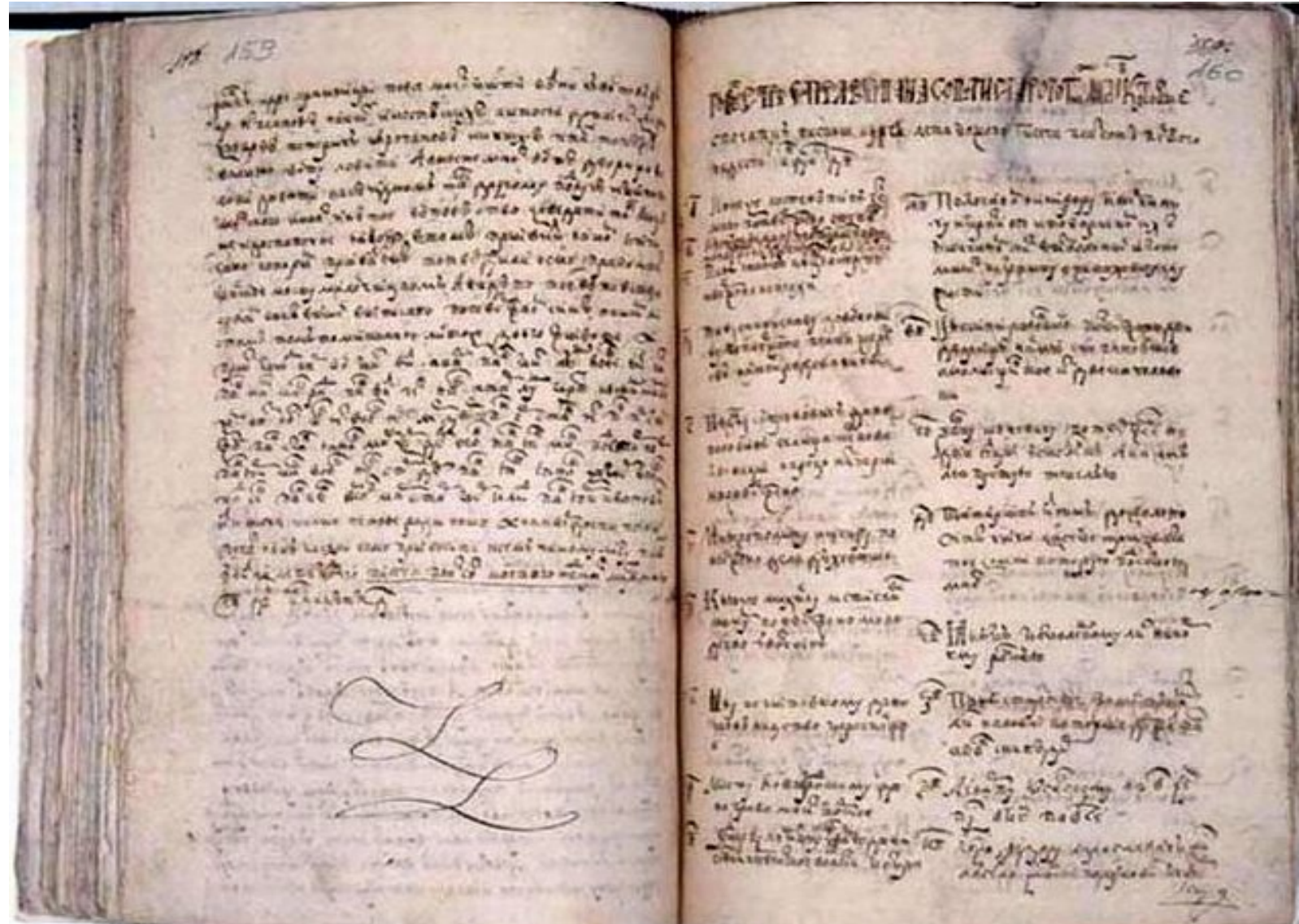
Lišily se pravomocemi, které stanovili pro krále, největší šlechtu (tzv. magnáctvo) a drobnou šlechtu. Zavedli princip jednohlasnosti: žádné královské usnesení nebude platné bez jednohlasného souhlasu šlechty.

Litevské statuty tvořili státoporní základ Litevského velkoknížectví: tento stát byl přímo těmi to kodexy „definován“: Velkoknížectví je tam, kde platí *Statuta*.

Definitivně byly zrušeny až roku 1840 z usnesení ruského cara.

Litevská Metrika

Jedná se o archiv velkoknížecí kanceláře ve Vilniusu – je to sbírka dokumentů vydávaných a přijímaných touto kanceláří: diplomatické spisy, smlouvy, hospodářská dokumentace, právní normy, privileje atd. Převážně v ruténštině a polštině. Archiv vznikl ve 14. st. a přestal být doplňován po zániku Republiky r. 1795. Obsahuje cca 600 rukopisných svazků.

Rutenská knižní produkce Františka Skaryny

Skaryny

František Skaryna se narodil cca 1490 v Polocku, zemřel před 1541 v Praze.

Knihťiskař, lékař, humanista. Velmi výrazná osobnost dějin Litevského velkoknížectví.

1517–1519 „Ruténská bible“ v Praze (22 svazků)

1522 „Malá cestovní knížka“, Vilnius (1. tisk na území Litvy)

Rutenská knižní produkce Františka Skaryny

Bible Františka Skaryny vydána v letech 1517–1519 v Praze (22 svazků)

Rutenska knizni produkcje Frantiska Skaryny

ПИСАНЫИ РЕЧИ:~

ВСЕИ МАЛОИ ПОДОРОЖНОИ

книжце пораду крятце положены сүть:~

Ня и первей Уялытырь зуполяя • нясти хи стяннймн рязделеня, внейже знянде ши стиховз, или припелоб • две тысеци и шестз сотз • Зякяждою кядісмом зя стянця боляя • я покяждой сляе, зя стянця меншя • дла лепшого рязделе на чтүцимз положены сүть:~

Зя Уялытырей пѣсней десеть, светіхяго и сновяго законч божна и збярныє:~

Потомз чясословець, и маа ношнцю, и дневнцю службч **Н**я преды полуношниця глемя повса дни, кроме собот, и недел

Другя полуношниця пѣвяема всуботы

Третя полуношниця, повса воскрвсе на • скаяномл тройнымз гляся я, теорен на преподобняго шци іоанія дямяіки

ВСЕИ КНИЖЦЕ:~

ня • и смоли твою свѣи и живонячялене

тройци • писано някойци шестоденця:~

Зятымз отрен аобычня повса дни:~

Тропяр повса дни писаны нязябрени:~

Свѣтилы повса дни писаны нязябрени

Кондяки повса дни писаны няячясе:~

Сясы все зуполяя, и змеждочясиемз:~

Свѣднця еже егляголемя нячясех:~

Вечерна аобычня, певяема повса дни

Стихеры ня гди возвах покяилныє гляс

И нястиховни писаны сүт нявечерни:~

Пявечерниця великая певяема в постє:

Пявечерниця маяа, скаяномз бчн:~

Якядістз живоносномч гробч гдню, и

воскресенню гляголемы повса недел:~

Кяномз гробч гдню гляся я певяемы со

якядістомз • и в неделю нязяотрени:~

Молитва къ гдч богч, глемя в неделю:~

Якядістз свѣтомч ярхянгелч мхяилч, и всемз небесным чномз, в неделю:~

1522 „Malá cestovní knížka“, Vilnius: vůbec první tisk tisk na území Litvy.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů* POLŠTINA

Polština se na Litvě upevnila především jako jazyk elitní kultury v šlechtických sídlech, tzn. v literatuře, hudbě, edukaci a vědě. Např. první dějiny Litvy jsou napsány v polštině:

Maciej Strykowski, *Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi*, Königsberg 1582

Dále se polština stala jazykem šlechtické samosprávy, tzv. sněmíků.

A také se šířila přes katolickou církev: náboženské texty v polštině.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

POLŠTINA

Polština měla velkou kulturní autoritu v Republice obou národů a postupně se šířila na úkor litevštiny a ruténštiny.

Jazyková identita tehdy nebyla rozhodující: až do 19. století občané Litevského velkoknížectví definovali sami sebe jako Litevce bez rozdílů v používaném jazyce. Moderní jazyková identita (Litevec je pouze ten, pro nějž je litevština mateřským jazykem) tehdy nebyla důležitá. Tím lze vysvětlit snadné upuštění od litevštiny u šlechty.

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

LATINA

Od počátků písemnictví byla jazykem diplomacie a literatury.

Z diplomatických textů jsme četli dopisy Mindaugase a Gediminase.

Z literárních děl lze zmínit traktát *De moribus Tartarorum, Litvanorum et Moschorum* (O zvycích Tatarů, Litevců a Moschalů, 1550) od autora jménem Michalonus Lituanaus (tzn. Michal Litevec).

Jazyková diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

LITEVŠTINA

Středověká litevská elita nekodifikovala litevštinu pro písemné použití: bylo mnohém snadnější použít již existující písemné jazyky latinu, ruténštinu resp. polštinu.

Litevština zůstala tak téměř výlučně jazykem litevských sedláků a existovala především v mluveném projevu. Primární její oblastí je tedy folklor.

Až od 15. století se vyskytuje v písemné podobě.

V 16. století přibývá nová jazyková funkce: náboženská.

V 18. st. se objevují významnější literární světská díla.

Až v 19. století vzniká odborná, tzn. vědecká litevština.

Náboženská diverzita *Litevského velkoknížectví a Republiky obou národů*

Středověk: Litva je **pohanský** stát. Původní náboženství je velmi vitální až do 17 století.

Litevský panovník přejímá **katolicismus** roku 1386.

Dílčí knížata však již od 14. století hojně přejímali **byzantský ritus** (později pravoslaví).

V 16. století z Pruska a Livonska se šíří **luteránství**.

V téže době na území Litvy začínají působit **kalvinisté** (díky podpoře rodu Radivilů)

Početná židovská komunita praktikuje **judaismus**.

Karaimové a **islám**.